

วัด : ฐานความรู้สู่หมอลำนำศีลธรรมสร้างชุมชน

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชอบ ดีสวนโคก

“กกุสันโธ โกนาคมโน กัสสโป โคตโม ศรีอาริยมตเตโย ล้วนแต่หน่อพุทโธ จงมาปกปฏมาบัง จงมากังมาเหลื่อม ช้าน้อยไว้ ไฉ้หละแมน่วน นวลนวลเอย”

วัดเป็นแหล่งในการศึกษาเรียนรู้ของสังคมอีสานในครั้งอดีต ชายที่มีอายุไม่ถึง ๒๐ ปีบริบูรณ์ นิยมไปบวชเป็น “จ้าว” หรือ สามเณร เมื่ออายุครบก็ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ครั้นมีอายุพรรษามากขึ้นก็ได้รับการส่งให้เป็น ขา เป็นยาคุชา ได้เรียนรู้ศีลคองประเพณีจนมีความรู้มีภูมิธรรม นำมาปฏิบัติ และบอกสอนผู้อื่นจนเป็นที่ยอมรับชมเชยในสังคม ครั้นถึงลาเพศมาเป็นคฤหัสถ์ก็ได้นำความรู้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน คนนับหน้าถือตาเรียก “เซียง” เรียก “ทิด” เรียก “จารย์” เมื่อว่างจากภารกิจก็นำความรู้ภูมิธรรมที่ได้มาจากวัดสอนลูกหลานผู้คนในชุมชน ในฐานะการเล่าเรื่องจากนิทาน ขั้ขานพัฒนา เป็นสำเนียงออกทำทางลีลาพัฒนามาสู่ความเป็นหมอลำ โดยผ่านกาลเวลาจากรุ่นสู่รุ่น ยุคสมัยจนข้าของแตกเป็นประเภทต่างๆ ตามกาลเวลาที่ผันผ่าน ทั้งในบทบาทพิธีกรรมเพื่อการรักษา พยาบาล เช่น ลำผีฟ้า ลำสอง ลำทรง และในฐานะบทบาทของมหรสพผู้เผยแพร่ภูมิรู้ ภูมิธรรม เช่น ลำพื้น ลำกลอน และลำผญาอ้อย เป็นต้น

แท้จริงแล้วการลำของหมอลำทุกประเภท จะให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังมากมายนัก แต่กล่าวเพียงสั้นๆ ที่เห็นและรับรู้ได้ชัดเจน คือ

๑. ให้ความบันเทิง ด้านภาษา ปฏิภาณไหวพริบ ขบขัน คารมคมคาย ความคิด โดยเฉพาะความบันเทิงใจที่ได้จากความสามารถของผู้ลำ

๒. ให้ความรู้ เนื้อหาสาระที่ความรู้ที่หมอลำแต่ละคนที่เขาได้อยู่จะถูกนำมาแสดงอย่างเต็มที่ เป็นผลให้ผู้ฟังเกิดสติปัญญารับรู้จากผู้ลำ

๓. ให้หลักธรรมนำชีวิต เนื่องจากหมอลำได้ถูกพัฒนาจากฐานแห่งพระพุทธศาสนา และเป้าหมายสูงสุดแท้จริงของการแสดงลำ ก็เพื่อสร้างบรรทัดฐานสังคมโดยอาศัยหลักพุทธธรรม

๔. ให้ความเป็นเอกภาพแห่งความคิดของชุมชน นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เราเห็นว่าสื่อต่างๆ ได้มีอิทธิพลต่อชุมชนอย่างมาก หมอลำนับเป็นสื่อที่สำคัญที่สามารถชักนำชุมชนได้ ให้ชุมชนมีแนวคิดไปในแนวทางเดียวกัน

๕. ให้ข่าวสารที่เชื่อถือได้ โดยเฉพาะในสมัยก่อนหมอลำคือผู้ส่งข่าวสารได้อย่างกว้างขวาง และมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตามในบทความนี้ จะพูดถึงภูมิรู้และภูมิธรรมในหมอลำ ๓ ประเภท คือ หมอลำกลอน หมอลำพื้น และหมอลำผญาย่อย ที่ได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรม เนื่องจากกรอบของเวลาไม่อาจให้รายละเอียดได้มากกว่านี้

ก. ลำพื้น

หมอลำพื้นมีฐานที่เป็นแดนเกิดมาจากพระพุทธศาสนา เมื่อผู้บวชได้ศึกษาพระธรรมพระวินัย จนมีความรู้ในอักษรสมัย อักษรวิธีจดจำเนื้อหาต่างๆ มาถ่ายทอดและพัฒนาจนเกิดมีผู้เรียนรู้แตกฉานสืบทอดต่อๆ กันมาทุกยุคทุกสมัย จึงไม่แปลกที่ได้เห็นเนื้อหาของคำประพันธ์ของผู้แต่งกลอนลำประเภทต่างๆ ที่ได้สอดแทรกหลักพุทธธรรมเข้าไปในเนื้อหาเป็นช่วงๆ แม้กระทั่งการนำนิทานมาเล่าขานผ่านการลำยังมุ่งเน้นไปที่จุดประสงค์ เพื่อการสอนหรือให้ความรู้ด้านศีลธรรม การนำเอาบรรชนไทยอีสานที่เรียกว่า “ลำพื้น” คือ การลำเรื่องนั่นเอง ซึ่งมีทั้งแบบเล่านิทาน ทั้งการแสดงลีลาท่าทางละครเป็นตัวๆ ไป ซึ่งเริ่มจากลำเองเล่นประกอบไป ในที่สุดก็มีเป็นวงมากกว่า ๒ คน ซึ่งแบบเดิมนั้นหาดูได้ยากและไม่เป็นที่นิยมนักถึงอย่างไรก็ควรปลูกให้พื้นคือชีพ ในที่นี้ผู้เขียนจะขอนำเอากลอนลำพื้นเรื่องสินไซ ของหมอลำราตรีมากล่าวไว้ ณ ที่นี้ ดังนี้

ลำพื้นสังข์สินไซ ตอนมรณกรรมของยักษ์กุมภกัณฑ์ ทางยาว

(ลำพื้น)

ฮ่มบัดนี้ สรุปลงนอนบนัน กุมภกัณฑ์ยักษ์ใหญ่ ศรสินไซด่วนต้องกระบองพังหลุดมือ
กุมภกัณฑ์เนรมิตได้ เป็นไก่แสนโต ปล่อยเข้าไปชนชิง มิ่งสมุณหาได้ สินไซท้าวทังสีโหสังข์ด่วน
พุนเขือ กะจั่งว่าครล่งขึ้น นำเอาได้ดาวคิน

กุมภกัณฑ์บินต่อสู้อย่างดอยขวาง ตนตายดับ มิ่งมรณังเมียง ส่วนสมุณหาได้ เชนให้ฮ่ำ
คิดนำคุณแต่เค้า ผัวเฒ่าได้อีดู

ก่อนสิกลับตัวบ้าน คินสู่วีงวัง อาศัยมีบุตรีชื่อสิตาจันน้อย จอมแพงสร้อย เกิดดอมอาภัย
ยักษ์ใหญ่ พุนเขือ เดียวนี้ไปเป็นคู่ชอน เมียเจ้านาคูรณ หรือวรุณราชเจ้า เนาอยู่เมืองบาดาล ขอให้
หลานนำหา ผ่าพื้นให้จนได้

(ล่อง)

เมื่อนั้น สินไซเลยมอบให้ สังข์สีโหกลับก่อน นำเอาอาทอนไ้ คินบ้านย่านเมือง
สินไซดันดุงเบื่อง เมืองนาคบาดาล ปราบจอมมารนาคูรณ พ่ายพังยอมแพ้ ยกสิตาจันให้
คินไปโดยละม่อม ยอมสวามิภักดิ์ให้บาท้าวชูประการ

บั้นบ่อนสินไซท้าว พานางนาคสิตาจัน กลับคินเมืองยักษ์กุมภกัณฑ์แต่บัดเดียนั้น พอเมื่อสินไซ
เข้าถึงเมืองอโนราช ผูกคณายักษ์ถ้ำ ไชมตุ้มต่อมกัน แท้แหลว

แต่นั้นสินไซทำให้ทำราชพิธีศพ ให้แก่องค์กุ่มกัณฑ์แต่งตีดาแต้มแล้วจึงทรงตราตั้งยักษ์ชาวผมูราช
เป็นเอกตันกษัตริย์เจ้าอยู่ครอง

(พื้น) ในตอนนี้สินไซสอนให้ยึดมั่นตั้งต่อศีลธรรม

ให้แก่วัฒนุราและยักษ์ทั้งหลาย

ในตอนนี้เขาจักปูนแปลงไว้เป็นธรรมองค์ท่าน

หอมไพร่คุ่มขอบฟ้าฟุ้งถ้วนทั่วนคร

ถึงเมื่อเดือนหกให้ลงเสือนประทวนเที่ยว

เลี้ยงหมูหม้ายและอ้าฮอมไฮ้ขมอดขอ

อันวายุเทศท้าวทุกทั่วแดนดิน

ให้อำปิพายเหมือนฮาของกายพื้น

ฝูงหมู่เสนาหน้ามีคุณคงประเสริฐ

เลือกผู้แก่ล้วนไว้ดั่งลำ แท้แหล่

ยักษ์ทุกตนขอน้อมตามคำสอนสั่ง

นับมาตั้งแต่นั้นเมืองบ้านอยู่เกษม

เติมต่อเรื่องสินไซตัวเปงจาล

บั้นบ่อนชุมหkBาอยู่ครองคายทำ

หกบ่าววาจาเลี้ยวลงไปลงตาด

ผลักถอนท้าวลงถ้ำให้มึงมรณ

ตอนนั้นอินทอยู่ฟ้าเสด็จจวณลงมา

นำเอาสินไซบาสงมารดาเจ้า

ทั้งหกทววนั้นจึงพากันเข้าในเปงจาลคุ่มขวง

ลงต่อพระพ่อเจ้าว่าเขานั้นต่อตี

ยาดเอาผู้หนีจากกุ่มกัณฑ์

แต่สุมนทานางว่าเป็นสนั่น

พระทรงธรรมจั่งตรัสให้จงจำทั้งหกหนุ่ม

กับซุ่มผู้เกี่ยวข้อง ขับพร้อมพรำกัน

บั้นก่อนฤศราชเจ้าขอยกราชสมบัติ

ให้สินไซเป็นกษัตริย์นั่งปกครองบ้าน

(ล่อง) อันนี้ ตามนิทานไข้แฝงคติธรรมตลอด

ขอดนิทานพื้นบ้านช่วยสานสร้างแต่สิ่งงาม

ทั้งการเมืองการบ้านโฮมชู่ย่านการปกครอง

สามัคคีปรองดองชักแพ่งเพียรตุ้ม

อุดมสมบูรณ์ทางด้านเศรษฐกิจเอื้องยุง โยยนอ

พวกพ่อลุงแม่ป้าหลานหล้าฮักห้วงกัน แท้แหล่ว

การครองเรือนครองฮักนั้นกะปันแบ่งให้เห็นคัก แม่นว่าคนกับฮักกะฮักแพ่งกันได้

ทางด้วยวัฒนธรรมและศีลธรรมนำให้โดดเด่น เห็นความดีชั่วฮ้ายแฝงไว้แห่งธรรมดึกกับคำ
เพิ่นว่าเผ่าแก่โบราณ เรื่องราวฉานจบลงด้วยดี เมื่อเขาปฏิบัติตามจารีตประเพณีอื่นตรองครองเต้า
เดินตามฮอยผู้เผ่าหมาบักตึงเพิ่นบอกเล่า การเชื่อฟังผู้เผ่าเจ้าโคตรเชื่อเป็นของคำคุณ

คือคำว่าเจ้าอย่างใจเล่น มิจจารลูกเมียเพิ่น

ของเพิ่นพุ้นแพ่งไว้อย่างยาดชิง

อย่าได้โมโหกล้าโกรธาโลกส่าย

ให้ค่อยยอต่ออ่อนไว้ใจฮ้ายอย่าสุมิ

คันว่าคิดใคร่ได้ให้โอมเอาโดยชอบ

อย่าได้ผิดฮิตเค้าคองเผ่าแต่ปฐม

เพิ่นตุ้มโฮมภาษาพร้อมทั้งวรรณกรรมไว้ในเรื่องสินไซ

ทั้งด้านนอกด้านในกะค่องงามสมด้าน

งามคองโบราณว่าเป็นผญาสอนสั่ง

ตั้งแต่กอกฮากเหง้าคองเค้าค่าควร

(พื้น) สุกต้ายนี้บริวารครบถ้วน ประมวลเรื่องนิทานธรรม

หมอลำขออำลาจากไปแต่เพียงนี้ ขอนั้นแต่ขอให้สุขีหมั่น สุขีหมั่นเสมอมนั้เครือเก่า

ทั้งอายุวรรณะ สุขะ พละ จงได้มีแก่เจ้า อย่าหมองเศร้าเก่าศรี

อวสานท่อนี้ ลำเรื่องสินไซ คันผิดตกขอบอภัยหากบ่นใดบกพร่อง

เทิงนั้นแต่เทิงทำนองบทซอนกรีกลอนเงินขาด ผอญักปราชญ์ผู้ผู้ ผู้ผู้แล้วจงอภัย

ขอฝากไว้ให้ฮอดฮ่อนหลาน ขอยสืบสานลำสินไซต่อไปขยายกว้าง

ข. ลำกลอน

กลอนลำของหมอลำกลอนอยู่หลายทำนอง ผู้แสดงหรือหมอลำก็จะสลับกันไป อาจจะเป็น
ลำทางสั้น ลำทางยาว ลำเต้ย ลำโจทย ลำนิทาน ลำชิงชู้ ยอมแสดงไปได้ทั้งนั้น ในที่นี้จะขอนำลำ
กลอนทางสั้นของหมอลำราตรีมาลงไว้ให้เป็นแนวเบื้องต้น

๑. กลอนเตือนใจให้คนทำดี (ทางสั้น)

(ขึ้น) โอละนอ นิสสัมมะกะระนัง เสโย ให้รู้โตทุกเวลา สั่งใจให้ใคร่ครวญ อย่าค่อยเอ็ด
 ด้วนทำ สิบได้ถล่ม ทางกาย วาจา ใจ หลักธรรมะ บอกไว้ ว่าการพำนั้นคือพระ การชนะนั้นคือการก่อเวร
 ลิเฮ็ดให้เห็นประจักษ์ตาให้ได้สติปัญญาใคร่ครวญไว้และฮอนฮำ จังทำเด้อ

โอละนอ นวลนวลเอย ละม้ายเดื่อนาย ในมือนี่สมมุติว่า หมูเจ้าเป็นผู้นอนหลับ ฉันทขอเป็น
 คนปลุกให้ตื่นตัวหัวท้าย อันชีวิตร่างกายได้แก่ ขันธ์ทั้งห้า รวมมาธาตุสี่ อินทรีย์หกครบถ้วน ประมวล
 เอ็นว่าคน ชีวิตปลายและต้น คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ธาตุกับขันธ์ทั้งหลายทรุดโทรมเพม้าง พอขันธ์
 พังเพม้างทางลมเดินออก มัจจุราชผูกคอส่องคอไว้ชู้ยาม คินและวันล่วงข้าม อย่างนั่งอยู่นอนเฉย อย่าให้
 เวลาเลยล่วงไปเด้อท่าน การสูญเสียเวลานั้นคือเสียของอันล้ำค่า อย่าปล่อยให้เวลาที่หาควรจะได้
 เสียถึงปลาดายมือนี่มีค่าเท่ากับมืออื่นสองวัน เวลาใดบ่สำคัญเท่าเวลาปัจจุบัน ให้ค่อยทำดีไว้
 ตั้งสมาธิให้จิตใจแน่วแน่ ชีวิตคนบ่แนสิสูญเสียเมื่อใด อย่างอยู่ได้กะบ่หอนหลายปี ชีวิตคนอีกหนึ่นับเกิน
 สองร้อย เวลาเขาเหลือน้อยถอยลงลิ่วลีใช้ชาติกรรมเก่าก็มีไว้ชู้คน ชีวิตปลายและต้นโผสีสองมองเห็น
 สังขารคนโอนเอนเปลี่ยนแปลงแลงเข้าถือนิสสัจจะจริงจังจั้งว่า พังลามาฮอดโง่งมีใครงข้าตีมนำ

(โคลง) แก่ลงแล้วแคว้งคว้างหนอร่างกาย

ไม่เจิดฉายเหมือนหนุ่มกระชุ่มกระชวย

ตาก็มัวหวัก็ขาวเป็นคราวคร่ำ

หูก็ช้าไม่ได้ยินเอาสิ้นสว

แรงก็ถอยน้อยกำลังนั่งงงวย

ตาก็บอดเสียด้วยไม้ทันตาย

แต่ตณหานันทำให้ยังไม่แก่

ยังปกแผ่พริ้งพริ้งตริ่งใจหาย

เห็นสาวสวยยังเข้าตะเกียกตะกาย

หาอุบายใครจะเคร่งแต่เกรงจน

คินและวันพลันดับก็กลับล่วง

ท่านทั้งปวงจงอุตสาห์หากุศล

พลันชีวิตคิดถึงรำพึงตน

อายุคนนั้นไม่ยืนถึงหมื่นปี

(ล่องสับสี่พันดอก) โคลงอิสริยาณสุภาชิตสอนชี้ ฉันทมอลำราตรีได้เขียนอุ้กักแน หวลคิดไป

ตั้งแต่คราวเฮายังหนุ่มน้อย กับเดี๋ยวนีหากต่างกันแสนรำพัน ละนา

หว่างสิบปีนั้นอาบน้ำก็บ่หนาว

ชาวปีเล่นสาวกะบ่หน่าย

สามสิบปีลูกก่อนไก่อ่

สี่สิบปีลูกไปโฮมาทอดขา

ห้าสิบปีไปนามาทอดแข้ง

หกสิบปีเป่ายล้วยกะบ่ดั่ง

เจ็ดสิบปีตีระฆังกะบ่ฆวน

แปดสิบปีหนักหนวด่วนมาหู

เก้าสิบปีกินแล้วกะบ่อยู่แซบฮื้อร่อย

ฮอดร่อยปีใช้ใช้กะฮอดเวลาตายดับสังขาร ชีวาวาย ละน้ำ

(ลำ) บรรยายเป็นข้อความตายดล่อง บ่มีไผ่อยู่ได้แขวนข้างซุคน ตามแต่ได้ชอกคันเปิดอ่าน เห็นมา ว่าไปตามสังขารแก่ชราลงเรื่อย เปรียบใส่หน้ายานกะคือกันนั้นละพอ แล่นมือนั้นมือนี้อลุดถึม เปลี่ยนแปลง สุธธิการบอกแจ้งคัมภีร์หนึ่งคือกัน ต้องมีการทรุดโทรมเปลี่ยนแปลงปีมื่อ เปรียบใส่เกสร ไม้กะมีการชูล่น คนกะเป็นดั่งนั้นบ่หนักันกึ่งใบ พุทธองค์จึงได้ตรัสกล่าวไว้ให้สร้างก่อกองบุญ เพื่อเป็นทุนนำพาสู่สวรรค์เมืองฟ้า ออย่าสิพากันฆ่าสัตว์สาเดื่อพ่อแม่ ให้ทำบุญแผ้วไถ่แวงสิได้แก่ดิง แม่น หยั่งหยั่งมันกะบ่ไหม้เป็นผงเป็นโห่ง พวกกันจตจื่อไว้อยาหนิวันล่วงกาย แล้วแต่ชั่วฮ้ายผล ฝ่ายปฏิบัติ ผลกรรมมาฮัดผูกคอกลงแล้ว เป็นนำสังขารแหล่วอนิจจังตั้งบ่เที่ยงต้องมีค้อยมีเหื่องมีเกิดแก่เจ็บตาย บ่มีแนวยึดมั่นผันแปรเปลี่ยนไป

(ลง) ยกระดับจิตใจแล้ว จงได้ฝึกฝนทำบุญไว้

จากการล่ากลอนของหมอลำราตรี ศรีวิไล กลอนนี้แสดงภูมิรัฐภูมิธรรมที่ได้แสดงออก โดยได้นำกลอนลำหลายทำนองมาลงไว้ ขณะเดียวกันก็ได้ บอกกล่าวหลักพุทธธรรมให้ผู้ฟังได้รับทราบความเป็นจริงของชีวิตที่มีเกิด แก่ เจ็บ และตายไม่มีผู้ใดล่วงพ้นความจริงนี้ไป และชักชวนให้ประกอบคุณงามความดี เพื่อจะได้เป็นที่พึงหนทางไปสู่สุคติโลกสวรรค์

๒. กลอนอีตสิบสอง (ทางสั้น)

(ขึ้น) โอละนอ ธรรมดาของคนเฮาหวานแหะหวังปลา เอ็ดนากะหวังข้าวเอามาล่ากะควร ผากต่อนของดี อีตสิบสองเป็นจาริตประเพณี และประกาศศักดิ์ศรีของดีคนอีสาน ของพื้นบ้านเฒ่าเก่าโบราณเค้า โอละนอ นวลนวล เอย

(ล้า) ละแ่ม่นว่าเตื่อนนาย บัดนี้ฉั้นสิเว้าฮึดเก่าคองหลัง ตั้งแต่โบราณเขาพระรส์สสอนไว้ แต่สมัยองค์เจ้าโคตมบัพพันเกิด ศาสนาพระเจ้าคราวนั้นปมี ชื่อสมมตราชเจ้าพระยาใหญ่ครองเมือง บ่ได้ เคื่องแนวโดยอยู่เย็นหายฮ้อน ตอนนั้นทำตามข้อพระรส์สสอนสั่ง ฮึดสิบสองแต่งตั้งมาเท่าส่วนฮึดสิบสอง คองสิบสินี้ว่านั่นถ้อมมาแต่โบราณ แต่ลูกหลานบางคนอาจยังไม่ทันฮู้ คอยฟังดูเด้อหล้าเขาวขนรุ่นใหม่ เพื่อได้จำจ้อไว้ไปใช้ต่อกัน เมืองไทยเฮาสิจิเรญได้นั้นต้องถ้อมฮึดถ้อมคองฮึดสิบสองคือหยังจงฟังเด้อท่าน

ฤดูกาลเดือนอ้ายทำบุญคุณค่า พระสงฆ์ทุกถ้วนหน้าเตรียมพร้อมเข้ากรรม เดือนยี่นั้นพันถ่านให้ จัดหา กลัวหรือพินามาใส่เฮือนเตรียมไว้เตรียมทำบุญหนุนให้เป็นทานโปรยหว่านบุญคุณลานเพิ่นกะเว้า ได้ถวายเป็นใหม่ทำบุญคุณค่าของแม่โพสพ เขาต้องยอ มือนบไหว้บุญคุณเจ้า บุญคุณของข้าวเอาบุญ เดือนยี่ เดือนสามบุญข้าวจ้บ้นข้าวเหนียวเสียบไม้ย่างจีไฟ ส่วนหนึ่งแจกแบ่งทำทาน เอ็ดตามเทศกาล ระหว่างเดือนสามนี้ ประเพณีเปิงบ้านโยราณตั้งแต่แต่เก่า แต่ปู่ตาย่าเฒ่าถึงเท่าชู้วัน เดือนสี่นั้นบุญ ฆะเวตประจำปี มีการฟังธรรมะเทศน์เสียงแซวซ้อง ตักลงงันต้าต้าผานดอกโนเกินม่วน จัดเตรียม มวลดอกไม้เอาไว้ครบครัน นิมนต์พระจากบ้านนี้บ้านนั้นมาเทศน์ครบจบกันต์ เอ็นว่าบุญฆะเวตหรือ บุญครถาพัน ฟังเทศน์สิบสามกันต์ทศพรตอนต้น จนมาถึงตอนท้ายนครกันต์บั้นม่วน ฮอดเดือนห้าแอ่ง ถ้วนสงฆ์น้ำม่วนเพลิน หือบุญเนาเพิ่นกะเอ็นเกินม่วนเหลือหลาย พวกผู้หญิงชายพากันม่วนจันลงเล่น ประเพณีเพิ่นเอ็นบุญเนาสงกรานต์ ทานน้ำหอมฮอดสงฆ์พุทธรูปมาทาน และสงฆ์ท่านคนผู้เฒ่าที่เฮาถ้อม เป็นใหญ่ เดือนหกบุญบั้งไฟจุดถวายเป็นบูชาองค์เจ้าปู่แถน คนชาวไทยทุกแคว้นเล่นม่วนชวนชม อาบน้ำ หอมฮอดสงฆ์พุทธรูปองค์ทรงไว้ ถ้าฝ่ายเหนือหรือใต้ฮอดสงฆ์พุทธรูป เดือนเจ็ดจุดธูปบูชาเทพารักษ์เจ้าคน เฒ่าเพิ่นทำ ไปบวงสรวงทุกก้าตามปู่ให้ดูหลาน ให้ฝนตกตามฤดูกาลได้หว่านโปรยโฮยกกล้า ปูแขกนยา แยกข้าวเอาบุญคุ่มช่วงฮอดเดือนแปดประชุมสงฆ์ทั้งปวงทุกตราบทั่วเท่าทรงเข้าพระวัสสา เข้าพรรษา อยู่ค้ำประจำถิ่นไผ่มั่น ฮอดเดือนเก้าท่ายยกพร้อมใจกันปาวเดินชาวบ้านให้พากันทานข้าวประดับดินคือว่า เดือนสิบบุญข้าวสาก พวกชาวบ้านมาพร้อมทอดทาน เดือนสิบเอ็ดพระสงฆ์ทุกองค์ท่านได้ออกพรรษา สิ้นพรรษาเอ็ดบุญกบิณได้ชาวไทยเฮาทำสร้างบุญกฐินพร้อมพร้า ทำบุญเกือบชู้บ้าน กฐินสร้างทอด ทาน จิตเบิกบานที่ได้ทานข้าวใหม่ปลามัน ได้สังสรรค์สโมสรฮ่วมบุญโฮมเต้า รวมโคตรวงศ์โง่งเหง้ามา เอาบุญยิ่งใหญ่ จุดตะไลบั้งพลุดังตุ้มตุ้มปลื้มเค้าฮึดคอง เดือนสิบสองต้องบูชากราบไหว้พญานาคอุสุ ผู้อยู่หน้าไว้ให้เฮากิน ผู้ค้ำดินให้เฮาใช้ฮึดสิบสองสอนไว้ คั้นผิดตกขอกภัยนำผู้ฮู้ไว้ก่อน ฉั้นราตรี เขียน กลอันจากตำราฮึดเค้าให้เฮาได้จ้อจ่า

(สง) ฮึดสิบสองคองคะล้า นำไปสิบสานต่อเด้อลงป่า

ตัวอย่างข้างต้นเป็นกลอนลำสั้นหรือกลอนของหมอลำราตรี ศรีวิไลอีกกลอนหนึ่งที่ได้แสดงให้เห็นถึงภูมิรัฐภูมิธรรมที่ได้บอกสอนให้ชุมชนได้รู้ได้รักษาฮึดคองประเพณีอันดีงามของชาวอีสานที่มีอยู่ในแต่ละเดือน แต่ละบุญหรือประเพณี เรียกว่าฮึดสิบสอง คือเดือนอ้าย (หนึ่ง)

บุญพระสงฆ์เข้าอยู่กรรม เดือนยี่ (สอง) บุญคุณลาน เดือนสามบุญข้าวจี เดือนสี่บุญผะเหวด เดือนห้าบุญสงกรานต์สงฆ์พระ เดือนหกบุญบังไฟ เดือนเจ็ดบุญบูชาเทพหรือบุญข้าชะฟ้าเบิก เดือนแปดบุญเข้าพรรษา เดือนเก้าบุญข้าวประดับดิน เดือนสิบบุญข้าสาก เดือนสิบเอ็ดบุญออกพรรษา และ เดือนสิบสองบุญกบิน แต่ละบุญประเพณีล้วนสร้างสรรค์สายสัมพันธ์แห่งความเข้มแข็งเจริญก้าวหน้าแก่ชุมชน

ค. กลอนลำพญา

๑. กลอนลำพญาว่าด้วยบุญบาป เพื่อให้ชุมชนประพาดปฏิบัติตามฮีตคองของตน หมอลำพญานิยมลำกลอนพญาต่อไปนี้

โอนอ อันว่าดีและชั่วทั้งสองบุญบาป

ไฟผู้สร้างก่อไว้ผลสิดีได้แก่เขา

ชื่อว่าบาปบุญนี้เป็นคู่คือเงา

เงานั้นไปนำเขาสู่วันปมีเว็น

คันเขาพามันหลินโลเลล้งแล่น

พามันแอะแอ่นพ้อนเงานั้นก็แอ่นนำ

คันเขานั่งยองย่อเงานั้นก็นั่งลงตาม

ยามเขาไถนแห้วห้วยภูซันหลายหลั่น

ขึ้นต้นไม้ผาล้านด้านเขา

เงาก็ติดตามเกี้ยวเกาะเกี้ยวพันทะนัง

บได้มียามเห็นห่างไกลกันได้

อันนี้สันโดแต่ทั้งสองบุญบาป

มันก็ติดต่อกันตามสันผู้กระทำ ท่านเอ๋ย ท่านเอ๋ย

พ่อและแม่เขาเอ๋ย

ตกมาในสมัยนี้ยุคใหม่ทันสมัย

ปอาศัยคุณธรรมสิดีห่างเหินไปเรื่อย

ย่อนคนเขาบ่หวนฮู้นำศีลธรรมบ่อยากเชื่อ

วัดก็บ่อยากเข้าคำพระเจ้าบ่อยากฟัง เจ้าเอ๋ย

ดันทุรังไปชำนามารผู้ใจบาป

หาแต่ใจหยาบข้าว่าบุญนั้นแม่นปมี เจ้าเอ๋ย

แสนเต็มทีหลายน้อเจ้าคนเขากระทำบาป

มีเหลือหลายมากล้นเหลือแท้มากมาย

บว่าญิงชายแท้เฒ่าแก่หรือฮามเขื่อน
 กินสุราเฮฮาฆ่าตีกันพร้อม
 ซอมเบ้งเต๋อไปหน้าแต่สะปิ้นเปลี่ยน
 คือตั้งเกวียนและล้อมก็หันปิ้นเปลี่ยนไป
 บว่าใหญ่และน้อยบว่าช้อยหรือนาย
 เอาขายกันกินสิเบือวินเมงว่ง
 คนทั้งปวงเกิดเช่นฆ่าผาบ่านเจ้าวุ่นวาย เจ้าเอย
 อันหนึ่ง คันแม่นมีบุญแล้วไปโสภได้ต่ำ
 แม่นสิดาบี่ลี้ก็ดีล้าสิ้นคน แท้หนา
 อันว่าบุญมือเข้าให้ตักบาตรจังหัน
 บุญกลางวันให้แต่งเพลพาข้าว
 บุญค่ำเจ้าให้เข้าวัดฟังธรรม นั้นก่อน เจ้าเอย
 โอนอ คันแม่นมีบุญแล้วกรรมเวรก็เหินห่าง
 ผุ่งหมู่ความขี้ฮ้ายก็หายเสี่ยงส่วงใจ
 คันแม่นเฮตักใต้บุญสิแล่นมาถึง
 คันแม่นเฮตักเหนือบุญสิแล่นมาค้า
 บุญสิน่าเฮขึ้นเมื่อเทิงเวินเวิน
 ผุ่งหมู่เทพพระท่อนให้สือวนเอื้อเอียหา
 ชื่อว่าทำบุญสร้างศีลทานทางชอบ
 องค์พระพุทเจ้าก็ยอ่องว่าดี ท่านเอย ท่านเอย

๒. กลอนลำผญาว่าด้วยศีล การควบคุมพฤติกรรมที่แสดงออกให้คนอื่นเห็นได้แล้นำไปสู่ความเรียบร้อยของบุคคลแต่ละคนจนนำไปสู่ความเรียบร้อยของสังคม ซึ่งเป็นการควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาเรียกว่าศีล

นายเอย เจ้าอย่าได้ขี้คร้านตั้งแต่งทานศีล นั้นเนอ

อันว่าคองประเพณีฮึดเดิมอย่าโลม้าง

พิมเสนค่ากฤษณาหอมอ่อน

ฮตฮ่วงแฮนครกกว้างหื่นหอม

ใต้ลุ่มฟ้าในทึบมพญิงชายจำศีลสิบชู้คนในห้อง

ญิงชายเจ้าถือศีลกันถ้วนทั่ว

กลิ่นศีลหอมอุดเถ้าถึงเท่าทั่วทุกทางญิงชายเฮาเอย

๓. กลอนลำพญาว่าด้วยทานการเสียสละแบ่งปันขจัดความตระหนี่ถี่เหนียว บอกสอนตักเตือนในทางที่ ดีรู้จักให้อภัยไมผูกอาฆาตจองเวรกัน เรียกว่า ทาน ซึ่งนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างรู้จักการนำใจเขามาใส่ใจเราและอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก

อ้ายเอย คำว่าทานทานนี้มีมาแต่ปางก่อน

ตอนพระเวททานลูกน้อยขอให้แก่พราหมณ์

มัดลาดตีสองอ่อนน้อยเอาบุตรตาเข้าลัดปา

หวังไปเป็นช้อยข้าตางใช้ให้แก่พราหมณ์

เลยเล่าฮ้อนฮอดให้เทวราชอินตา

กลับเพศมาเป็นพราหมณ์ว่ามาขอเอาเมียแก้ว

ว่าพระเวทสิจริงแท้ลองใจอีกทีหนึ่ง

ขอเอาเมียพระเวทเจ้าก็ทานซ้ำอีกทีสอง

แต่พวกเขาบ่เป็นถึงปานนั้นทานเงินคำก็พอดอก

ทานข้าวตอกดอกไม้เงินคำแก้วเครื่องของ

ทานสิ่งของเหล่านี้ก็แสนดีแล้วพ่อแม่

บุญลีน่าเที่ยงแท้พาขึ้นสู่สวรรค์ เจ้าเอย

๔. กลอนลำพญาว่าด้วยความสามัคคีความปรองดองป้องเพียรในกิจการงาน ความพร้อมเพรียงเคียงข้างไม่ทิ้งกันประกอบกิจการงานทุกอย่างพร้อมพร้อมไม่แตกแยก ไม่ริ้วฉาน มีแต่ความกลมเกลียว สมานฉันท์ พอใจ เท่าเทียมร่วมใจกัน เรียกว่า สามัคคี อันจะนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป

โอโนอ อันว่าชาติหนึ่งนั้นหรือคำว่าประชาชน

ก็แม่นหมายถึงเขาหมู่ญิงชายนี้

มาฮ่วมโฮมแสวงพร้อมญิงชายหลายล้านคู่

มาค้าชูเชิดไว้ในเมืองบ้านได้สูงเฮือง เจ้าเอย

อันว่า ชายญิงนี้สามัคคีให้ตั้งต่อ กันแต่

โอโนอ อันว่าแนวคนนี้ก็ฉ้นเดียวบ่มีต่าง

เจ้าเพ็งช้อยช้อยเพ็งเจ้าเลิงเรื่อยสืบมา

บ่ว่าอาศัยเพ็งน้ำปลาก็เพ็งวังตม

ไพร่กับนายก็เพ็งกันโดยด้าม

อันว่าเสือสาบข้างกวางฟานอาศัยป่า

ป่าอาศัยสัตว์สิ่งย้ายจ้งหนาแน่นมีตมุง
 เขาอาศัยเพื่อนบ้านบ้านก็เพิงอาศัยเขา
 คั่นหากเขาหนีเสียสืเกิดเป็นดงไม้
 คนเขาหนีไกลบ้านเขื่อนขานสืเป็นป่า
 บ้านสืเป็นเหล่าเชื้อเครือสืเกี้ยวมีตมุง
 เขาอาศัยพี่น้องหมู่เสี้ยวสหายเกลอ
 เขาก็อาศัยเขาจึงเป็นเมืองบ้าน
 คนหากอาศัยด้วยดอมคนเป็นหมู่
 ปะมีไผอยู่ได้โหนดโหนดเดียว ดอกนา

๕. กลอนลำพญาว่าด้วยความกตัญญูทเวที การรู้จักบุญคุณแล้วตอบแทนบุญคุณใน ๔ สถานะ คือ รู้จักบุญคุณของผู้มีคุณที่เป็นคนหรือสัตว์แล้วได้ตอบแทนบุญคุณของผู้นั้นหนึ่ง รู้จักบุญคุณของสิ่งที่มีคุณแล้วได้ตอบแทนบุญคุณของสิ่งที่มีบุญคุณนั้นหนึ่ง รู้จักบุญคุณของความดีงามแล้วได้กระทำตามสิ่งที่ดีงามนั้นหนึ่ง รู้จักบุญคุณของตนเองที่ได้เกิดมาเป็นคนแล้วได้ตอบแทนบุญคุณของตนเองหนึ่ง นี้เรียกว่า กตัญญูทเวที เมื่อคนเราได้ประพฤติประโยชน์เช่นว่ามานักไม่มีอะไรต้องกล่าวถึงในโลกภูมิอีก

ไอโน อ ข้าขอบรรยายเฝ้าพระคุณพ่อและมารดา
 เพิ่นหากมีคุณหลายบ่อาจพรรณนาได้
 เพิ่นยังว่า คุณของพ่อแม่นี้ท้อฟ้าแผ่นดิน
 คั่นสืไปทางใดให้เซตชูบูชาไว้
 แม่สืไปเลวสืก็อันลำบาก
 ให้รักถึงพ่อแม่เจ้าให้น้ำกุ่มอักเขา
 คึดเบ็งยามยังน้อยเนาในครรภ์ท้องแม่
 พ่อแม่ทุกข์ยากแก้หาแนวเลี้ยงให้ใหญ่มา เจ้าเอย

ไอโน ไผนอ มีกตัญญูแนวนนี้มีคุณบ่ตกต่ำ
 แสนสืดำดั่งหมือกก็ถ้อยอย่างงาม เจ้าเอย
 คั่นไผไปตามคองเค้าศีลธรรมพระเจ้ากล่าว
 ปฏิบัติสิ่งนี้เมื่อหน้าจ้งฮุ่งเฮือง เจ้าเอย

ไอโน ออย่าลืมนึกคุณค่าครูบาพ่อแม่
 คุณหมู่ญาติพี่น้องวอนไหวอย่าไล แท้เนอ

เพื่อนหากสอนเขาให้เป็นคนนำเพื่อน
คันเพื่อนเลี้ยงใหญ่แล้วอย่าเอากันกายหัว
อย่าซู้คือจัวบ้ากินนมของแม่
พอเมื่อใหญ่เท่อเล่อพัดกุมเหือไล่เชิง เจ้าเอย
โอโน เป็นบุตรกตัญญูนั้นให้ฟังความพ่อแม่
อุปัฏฐากทุกคำเข้าคุณเฒ่าอย่าลืม
บิดามารดาไซ้หาญยกยามาปั้วท่าน
บิบนวดคั้นทั้งข้าเปาวี ท่านเด้อ
รับสกุลงค์เชื้อของบิดาให้เอื้องสูง
อย่าให้ตกต่ำต้อยแทนไว้อุ่น นันถ้อน
อันว่าจัวควายนันมีดีมีคุณค่า
ยามฝนได้แก่กล้ายามแล้งได้แก่พิน
มักหากดีไปก้านำการทางเถื่อน
ได้แก่เกวียนแก่ข้าวทั้งได้แก่ไถ ท่านผู้ฟังเล่าเอย

๖. กลอนลำพญาว่าด้วยผู้ปกครองที่มีคุณธรรมสูงคือ มีมิตรไมตรีอารีอารอบต่อทุกคน รักใคร่พอใจช่วยเหลือปกป้องกันภัย พลอยยินดีส่งเสริมให้ผู้อื่นได้ดี ยินดีพอใจเมื่อเขาได้ดี วางตัวเหมาะสมตามโอกาสต่างๆ มีภาวะผู้นำ เรียกว่าผู้ปกครอง หากผู้ปกครองมีคุณธรรมแล้วผู้น้อยอาญาประชาราษฎร์ก็ร่มเย็นเป็นสุข

โอโน พ่อแม่สืบบอกไว้หลายส่วนควรประพฤติ
ได้แก่การปกครองเวียงงานการบ้าน
บันแจกปูนแปลงไว้สามประการบูชานกกล่าว
ตำราบ่งบอกไว้สี่ไขเฝ้าสุกันฟัง
การปกครองหนึ่งนั้นได้แก่ปกครองตน
รู้จักการวางตนส่วนสมพอเพียง
รู้เหตุผลตนแท้ประมาณการทุกอย่าง
สติสัมปชัญญะฮอบฮ้อมไว้อยู่ชู่คน
ส่วนสองบนบอกไว้ได้แก่รองคน
หมายถึงการปกครองหมื่นคนในบ้าน
การปกครองคนให้ใจดีแวนประเสริฐ
เมตตากรุณาอยู่เรื่อยจาเฝ้าให้ม่วนทุ

ใจดีเป็นธรรมแท้ความโกรธให้สืมลง
 บ่เมาเมาประจำใจห่างไกลโลเอน
 ก่อนสีฟมพายย้ายให้พิจารณาเหตุ
 ส่วนสามซึบอกรให้ได้แก่ปกครองทรัพย์
 การฮักษาสมบัติที่ตนมีแล้ว
 บ่ให้สูญเสียสิ้นเก็บเมี้ยนไว้ที่ควร
 อันใดควรค่าล้ำแนวประเสริฐชอบแพง
 เมี้ยนมัดในแนวติหลีกโจรมารร้าย
 สอดส่องแนแนมอุ้งของดีและของชั่ว
 ของเหมิดยังยอมอุ้งประมวลงแท้ชูแนว แนวคนปกครองเอย

๗. กลอนลำพญาว่าด้วยผู้ครองเรือน ผู้ครองเรือนที่สามารถจะดำรงคงความเป็นปึกแผ่นมั่นคงให้กับชีวิตคู่ได้ต้องประกอบไปด้วยสิ่งที่มีอยู่ประจำชีวิต ๔ ประการ คือ ความจริงใจซื่อตรงต่อกันระหว่างสามีภรรยากันหมายถึงสัจจะหนึ่ง รู้จักข่มใจไม่รู้ว่าความจนเสียงาน รับผิดชอบสูง ควบคุมตนเองได้ อันหมายถึงทมะหนึ่ง รู้จักอดทนอดกลั้นต่อคำว่า คำตำ อดทนต่อความทุกข์ยากในหน้าที่การงานคือขันติหนึ่ง และการเสียสละแบ่งปันมีน้ำใจต่อกันอันหมายถึงจาคะนี้หนึ่ง

ไอโนอ คันอยากมีคู่ซ้อให้มีผู้ปรึกษา
 ให้ค่อยหาหรือขุนหมู่พงศ์พันธุ์เชื้อ
 ให้ไปปรึกษาเฒ่าขุนกวานพ่อแม่
 คันเฒ่าแก่บ่พร้อมให้เขาท่อนอย่าเอา
 ให้ค่อยตักค่อนต้อนสิเห็นต่อนแกงปลา
 ให้ค่อยหวิดค่อยสาอย่าเขาวางไว้
 คันหากเป็นต่ายำให้ทำกินฟ้าวพัง
 อย่าได้นั่งเค้าเฝ้ามาวแต่เว้าแม่นบตี เจ้าเอย
 ไอโนอ สองฟัวเมียให้ช้อยพากันสร้างนากันหน่อมนิแหม่ม
 อย่าได้วางปล่อยถิ่มคุณแก้วแก่นพระธรรม
 อันว่าวิราทข้อสียาหน้าชาติตระกูล แท้แหลว
 ให้เจ้าพากันสร้างถางทางเส้นซื่อ
 ถือแก่คำม่วนแม้งพุทไธเจ้าสั่งสอน
 ให้เจ้าพากันสร้างทางกินทางมันแม่น
 ยามได้กินลาบก็อຍให้สองเจ้าแบ่งกัน นันก่อน

- โอนอ กฏหนึ่งนั้น ผัวเมียควรยึดมั่นหักห่อจริงใจ
ชายและหญิงเทียมกันภาคเสมอเพียงด้าม
ความปंगามอย่ามาว่าเจียมกันให้คัดเคร่ง
- โอนอ กฏสองนั้น ให้เอาใจต่อตั้งหักหนึ่งเพียงเดียว
อย่าได้กลมเกลียวหักผู้อื่นใดเทียมซ้อน
อย่าคิดคอนแคลนเลี้ยวเทียวทางอันผิดฮึด
กิจสีเพแตกม้างทางนั้นแม่นบ่ดี ดอกนา ดอกนา
- โอนอ กฏสามนั้น สองอย่ามัวกินเล่นการงานบ่ตั้งยังต่อ
ช่วยกันสืบเสาะสืบสร้างความฮ้ายจึงบมี เจ้าเอย
ผัวเป็นชายถือเป็นฮ้ายเมียเป็นสองน้องผู้หนึ่ง
ผัวดึงเมียช่วยอยู่ช่วยจึงค่อยดี
- โอนอ กฏสี่นั้น อย่าได้คิดโลยเลี้ยวกล้าโกรธความแข็ง
ให้ค่อยแปลงใจตนฮ่วมแองเพียงด้าม
ผัวมักหวานเมียมักสั้มประสมกันให้มันคล่อง
บกพร่องพาช่วยแก้ภัยให้แก่กัน นั้นเนอ พี่น้องเอย

๘. กลอนลำพญาว่าด้วยคำสอนหญิงชายทั่วไป เป็นคำสอนให้ประพฤติตามจารีตประเพณี
อย่าผิดศีลธรรม เตือนจิตสะกิดใจให้ผู้ฟังได้จุกคิดได้สติ

นางบ่เอานำแหล่ว แนวนว่าเอาผัวชู้น้องนี่ย่านไทบ้านตู
เขาสีว่าอืบฮู้เอาชายชู้เข้าบ่อนนอน นั้นเดชายเอย
ฮ้ายเอย อย่าสิเฝ้าเกาะฮ้ายฮ้ายเพิ่นเด้อคนดี
ประเพณีคนไทยแต่งเอาเด้อฮ้าย
ชายผิดมาจาเฝ้าชู้เอาดีกว่าแต่ง
นางไอกับผาแดงทั้งพังคืหมุ่นั้นจนลุ่มจุ่มจม
จนว่าหนองหารลุ่มเป็นทะเลหลุบหล่ม
บ่อยากโอมอยากต้านนิทานอ้างระหว่างชู้
ไผกะคงสิฮู้ห้วยน้ำก่านำประวัติ
ผาแดงเอานางลัดหลีกกันภัยเมื่อบ้าน
แฟนเอย น้องไปเห็นในเรื่องนิทานการะเกด
ท้าว นั้นลักเล่นชู้ชู้น้องมึงมะลี

ตายเป็นผีในซู้คอยเอาซูปได้แต่ง
 ตาขุนแปงนั้นเหล้าห่างยนต์ไว้ใส่ป่า
 ตายนำกันกับม้าภาชิมณิกาบ
 ไผะคงทราบเรื่องนิทานนี้คู่ชู้คน
 อันนี้ ให้คือกากับนกเค้าบ่เข้าฮ่วมแกมกัน
 คือดังหมาคบแมวบ่อยู่นำกันได้
 คือดังหมักกับไม้ผ่นทะนังค้อป่า
 พังพอนกับเห่าหอมบ่มีฮ่วมกัน นั้นเด ชายเอย
 ชายเอย เขยบ่ลงพ้อเฒ่าเทียวเว้าตั้งแต่ความ
 เขยบ่ฟังความป้าอาวอาพ้อและแม่
 เฒ่าแกสอนจ้อยจ้อยสามครั้งได้ไล่หนี
 ชายเอย ชายเห็นเมียเขาแล้วบ่องหนิให้ไกลห่าง
 อย่าโลโหมมากลั่นจักลงหม้อแผ่นแดง
 จักกล่าวต้อนเมียเพิ่มให้เจียมใจ
 อย่าจาคำสะหาวยอกโยควรเว้น
 ให้เจ้าไปเฮ็ดฮั่วอยู่ในช่องแปลงหนู
 ให้เจ้าศรัญญูไปใส่ไซปลายไม้
 เดียวนี้ปลาขาวโถมขึ้นกินในหมากขามอ่อน
 ให้ฮ้ายขึ้นเฮ็ดต้อนปลายไม้ใส่ลม
 ได้ยินข่าวว่าลุงเชียงกลลาวได้सानไซใส่กระต่าย นั้นเด ชายเอย
 ชายเอย คิดเบ้งนางแอกได้อักบัวขุนทิง
 กะยังหนิปานางต่าวคินเมื่อบ้าน
 ติว่านางแอกไค้เป็นนาคนาคิ
 มาต้วนอนน่านางก็เล่าไล่ลิมจ้อย
 นางเลยจกบุตตาให้ตองทิงพันห่อ
 ผัวก็คอนฮ้อนต้อนเมื่อบ้านบ่ห้วงเลย
 ชายเอย โลกมันตั้งเทียงมันคือเกิดแก่เจ็บตาย
 เป็นผู้ชายคะนิงคิดเกิดตายให้เห็นแจ้ง
 ศิลห้าสิลแปดนั้นหากมีแต่ปางปฐม
 อันว่าสิลทานเฮาหมั่นคินึงให้เห็นแจ้ง เตอชายผู้ฟังเอย

อันหนึ่ง ญิงใดมีผิวแล้วสะเหินหาชายอื่น
อย่าไปกล่าวเช่นชู้แลงเข้ามายชาย แท้นอ
อย่าไปหากินเหล้าแปลงเพศมายา
จาสะหาความหยอกกันแปลงลั่น
ก็จักมีนินาแท้จักตายคมดาบ
ชีวิตมันกะสลิ้นเลิงแท้แน่นอน

แนวญิงนี้ อย่าได้นำทางฮ้ายมิจฉาจารทางชั่ว
ให้คอยผาหลิกเว้นตัมสิแก้วเมื่อลุน
ให้คอยบวระบัดเจ้าผัวแพงเพียงเนตร
ยินสนุกอย่าสร้างเงินล้านมั่งมี
บุญจักมาชูคำภายลุนให้เอื้องสูง
ยูทางทงสืบสร้างศีลสร้อยแต่งทาน เจ้าเอย

นางเอย ชาตที่เป็นญิงนี้อย่ามีใจเคียดงาย
ยามเมื่อผิวจ่มฮ้ายให้นางน้อยคอยฟัง
อย่าได้ตึงตังฮ้ายคำแข็งโต้ตอบ
คำบ่ชอบอย่าเฝ้าเอาขึ้นกล่าวเถียง หล้าเอย
อย่าเป็นญิงแสนลั่นนินทาขวัญเพิน
อย่าเลินเพินอวดโอ้โตนี้สิ้นเขา
อย่าหุเบาหูตื่นฟังความคนอื่น
มันสิเลิกและตื่นควรให้อื่นตอง
อย่าจองทองหัวต้ออินทาสืบสอ
หาก่อเรื่องให้ลู่ป่าแตกกัน นั้นนา

๙. กลอนล่ำผญาว่าด้วยเหตุที่เมียหน่ายซังผัวภรรยาเอือมระอาหน่ายซังสามีท่านว่ามาจาก
สาเหตุ ๘ ประการ ๑.ยากจนเข็ญใจ ๒.ความแก่ชราคร่ำคร่า ๓.โรคภัยติดตัวรักษาไม่หาย ๔.ซี้เหล้าเมา
สุรายาเสพติด ๕.โง่งเงาเต่าตุนไม้ทันทสมัย ๖.เหินห่างกิจการมเย็นชา ๗.เป็นผู้นำครอบครัวไม่ได้ ๘.ขาด
ความสามารถในการแสวงหาทรัพย์ ในที่สุดก็จะนำไปสู่การแตกแยกอย่าร้าง ชายผู้สามีพึงปรับปรุง
และพัฒนาตนเองให้คู่ครองได้เห็นศักยภาพให้ได้ไม่เช่นนั้นเขาก็จะหน่ายแห่งหนี

๑. ชายเอย เมียสิดิตอ้างแหงหน่ยซังผัว	เพราะเห็นพาเช่ญใจทรัพย์สินแสนสร้าง
๒. เห็นว่าผัวตนเฒ่าชรากาลกายแก่	เมียเล่าซังส่งซำบเหลียวหน้าล่ำแล
๓. ผัวเป็นพยาธิย้ายเจ็บป่วยลงไป	เมียเลยซิงซังผัวบ่จางเอื้อ
๔. เห็นว่าผัวกินเหล้าเสพสุรายาพิษ	หาแนวกินบ่ได้เมียซำเหล้าซัง
๕. ผัวเป็นคนโง่เง่าบ่รู้แหงหนใด	เมียเลยโลเลอาบถ่มน้ำลายนำกัน
๖. เห็นว่าผัวเขินขำบ่เนนอันสมสู่	เมียก็อยู่บ่ได้เห็นหน้าหน่ยซัง
๗. ผัวบ่มีความคิดค้อยนำแต่เมียใช้	เมียเลยซิงซังซำหนีไปเหินห่าง
๘. เห็นว่าผัวบ่อาจหาทรัพย์ได้ให้มุลมั่งพูนทวี	เมียเลยหนีไปเสียถ่มน้ำลายซังซำ นายเอย

อันที่จริงแล้วหมอพญามีกลอนว่าด้วยคำสอนศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาทุกแง่มุมในชีวิตประจำวันอื่นๆ อีกมาก

เมื่อท่านได้อ่านบทความนี้ตั้งแต่ชื่อเรื่องจนถึงขณะที่ท่านกำลังอ่านอยู่ในบรรทัดนี้ ท่านจะเห็นภูมิรัฐภูมิธรรม จากบทขึ้นล่ำส่วใหญ่ก็จะเป็นบทไหว สิ่งทีหมอลำเคารพให้มาช่วยคุ้มครองแล้วก็ขึ้นเนื้อกลอนที่เป็นเนื้อหาสาระ ล้วนเป็นความสละสลวยไพเราะเอี่ยมใจ สอดแทรกประเด็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อ่าน ผู้ฟัง ซึ่งไม่ต้องไปอธิบายเพิ่มเติมอีกเลย ยังบอกอีกว่าหากมีความรู้่น้อยว่าผิดพลาดไปก็โปรดให้อภัยด้วย ซึ่งเป็นสิ่งสวยงามอย่างยิ่งแถมด้วยความห่วงใยในสิ่งที่หิบบย่นส่งต่อให้ลูกหลานได้โปรดช่วยกันสืบทอดต่อไป นี่เป็นส่วนเล็กน้อยเท่านั้นที่ได้นำเสนอ ยังมีบทกวีอื่นๆ อีกมากมายจนกล่าวได้ว่าอย่างไรก็คงนำเสนอได้ไม่หมดครบถ้วน จึงขอฝากให้สนใจสืบค้นเพิ่มเติมต่อไป

บรรณานุกรม

- เข็มทอง แสงประทุม, **ลำพะยำนหาไซ**. กมวันนะคะดีและวัดทะนะท่ามะหาชน. ๒๕๔๐
- บุญเกิด พิมพ์วรรณธากุล, **พะยาภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานและคนลาวล้านช้าง**. บริษัทคลังนานาธรรม. ๒๕๔๔.
- พิมพ์ รัตนคุณาสานน์, **พิมพ์กวีศรีอีสาน**. มปท. ๒๕๔๐.
- มัน จงเรียน, **สังข์ศิลป์ชัยฉบับนักศึกษา**, โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร. ๒๕๑๒.
- ราตรี ศรีวิไล, **องค์ประกอบทางสุนทรียภาพในกลอนลำของหมอลำกลอน**. เอกสารสำเนา. ๒๕๕๒
- อินตอง อุตตโม, พระ. **ศึกษาจริยธรรมที่ปรากฏในเพลงพื้นบ้าน : กรณีศึกษาการขับจ๊อมลาวเมืองทุละคมแขวงเวียงจันทน์ ลาว**.
- วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๐.